

Svensk industri under 150 år

150 år av svensk industriell utveckling har präglats av branschernas framväxt och nedgång, tekniska genombrott och synnerligen starkt beroende av export till andra länder.

Återkommande kriser har inneburit starka påfrestningar, men de har också ofta öppnat nya utvecklingsvägar. De har varit en del av industrins naturliga utveckling i Sverige, liksom i andra länder. Att hantera dessa kriser blev tidigt en viktig uppgift för det politiska systemet.

När industrin växte fram moderniserades inte bara produktionen av varor. Den påverkade också våra sociala mönster och värderingar samt lade grunden till den svenska modellen. Som mest arbetade nästan varannan vuxen inom industrin.

Men industrins roll har förändrats. I dag arbetar en krympande andel av de sysselsatta i den direkta industriproduktionen. Det betyder dock inte att industrins betydelse har minskat; snarare har samhällets behov av en konkurrenskraftig industri ökat. Men den form av livsstil och normer som fanns i de svenska bruksamhällena har till stor del upphört. Fortfarande är industrin en viktig förmedlare av nya impulser, ny teknik och medvetenhet om omvärlden.

1850–1914 industrin förändrade Sverige

Övergången från jordbrukssamhälle till industrisamhälle tog lång tid. Från industrialiseringens första fas i 1700-talets England tog det omkring 100 år innan Sverige upplevde en liknande utveckling. Drivkrafterna kom både från omvärlden och från den inhemska utvecklingen. I detta samhälle hade vissa industriliknande tillverkningsprocesser börjat användas, men jordbrukssamhället dominerade fortfarande med omkring 70 procent av sysselsättningen.

Omkring 1870 hade Sverige kommit förbi industrialiseringens första fas. Ett viktigt bidrag till förändringen var järn- och trävaruindustriernas framväxt. För att underlätta handeln med dessa produkter byggdes järnvägsnätet ut och handelsflottan utökades. Även verkstads- och textilindustrierna fick fotfäste i det svenska samhället omkring 1870.

Efter 1870 minskade andelen verksamma i jordbruket. Ungefär hälften lämnade sin ursprungliga näring och emigrerade till USA. Den andra hälften sökte sig till de nya näringar som växt fram i industrialiseringens spår, däribland elektroindustrin.

I början av 1900-talet hade industrialiseringen nått så långt att industrins och handelns andel av ekonomin var lika stor som jordbrukets och dess binärningar. Sverige var ett ”blandat” samhälle.

Mellankrigstiden – kriser och rationaliseringar

Första världskriget stoppade tillfälligt industrialismens framväxt. Efter kriget drabbades Sverige av två lågkonjunkturer: 1921–1922 och 1929–1933. Men trots den svaga ekonomiska utvecklingen växte industrin snabbt. Produktionen, produktiviteten och sysselsättningen ökade dramatiskt.

Samtidigt med denna utveckling försvagades den svenska konkurrenskraften inom många branscher. Priserna pressades, nya produkter och produktionstekniker uppfanns och antalet länder på världsmarknaden ökade. Kraven på anpassning, flexibilitet och förändring var typiska för 1920-talet.

Den stora depressionen, 1929–1933, drabbade alla länder som var verksamma på världsmarknaden. Men på grund av 1920-talets hårda omvandlingstryck drabbades den svenska industrin inte lika hårt som industrin i många andra länder. I stället för omfattande strukturförändringar kännetecknas 1930-talskrisen i Sverige av kostnadsreducerande produktionsmetoder. Konsekvensen av detta, kombinerat med det fungerande samarbetet mellan arbetsgivar- och arbetstagarorganisationerna, blev att Sverige återhämtade sig fort när konjunkturen vände.

I takt med den förbättrade konjunkturen växte det fram många nya småföretag. Detta var ett resultat av ett flertal faktorer, men de viktigaste tycks ha varit storföretagens intensifierade specialisering, befolkningens förändrade konsumtionsvanor, elektrifieringen och bilismens begynnande utveckling. När andra världskriget bröt ut 1939

hade industrialiseringen resulterat i en markant höjd svensk levnadsstandard. BNP per invånare var nästan högst i världen.

1945–1970 den svenska industrins skördetid

Perioden 1945–1970 betraktas som den svenska industrins guldålder. I takt med de tidigare krigförande ländernas ökade efterfrågan, växte den svenska industrisysselsättningen med cirka 200 000 personer mellan åren 1945–1965. Verkstadsindustrin växte snabbare än övriga branscher. Produktionen per timme steg med nästan 5 procent per år. De allra bästa åren var 1960–1965, då särskilt varvs-, verkstads- och gruvidustrierna blomstrade.

Från mitten av 1960-talet ökade dock konkurrensen från USA och Japan. Utöver de internationella effekterna påverkades utvecklingen även av den inhemska politiken. Lönekostnaderna steg mer än tidigare, arbetstiden förkortades och produktiviteten stagnerade. Men den viktigaste orsaken var ökningen av den inhemska inflationen. Den innebar att de företag som sålde sina produkter på världsmarknaden drabbades av ökade inhemska kostnader som de inte kunde täcka via höjda världsmarknadspriser.

Tillsammans med oljekriserna 1974–1977 och 1979–1982, resulterade de inhemska problemen i att kostnaderna per producerad enhet ökade drastiskt. Nedläggningar och fusioner blev allt vanligare. Antalet nya företag minskade i antal. Hela branscher, bland annat varvs- och gruvidustrierna, blev beroende av statlig näringspolitik. Denna inriktades på att hjälpa företag att överleva de svåra tiderna. Baksidan visade sig bli att omvandlingen av industrin i riktning mot branscher med högre produktivitet gick långsammare.

För att förbättra exportindustrins försvagade konkurrenskraft devalverades den svenska kronan tre gånger under 1970-talet (priset för svenska varor sjönk i termer av andra valutor).

Svensk industri efter 1980

En rad faktorer har bidragit till den utveckling som populärt kallas globalisering. Billigare transporter, ny teknik för produktion och kommunikation, liksom en omfattande avreglering av handeln har öppnat möjligheter för nya länder att hävda sig mot de traditionella industriländerna. Samtidigt försvagades två viktiga ”motorer” som drivit på tillväxten på våra hemmamarknader – bilismen och bostadsbyggandet.

Gamla industriländer som Sverige tvingas anpassa sig till den nya konkurrensen, som innebär att likvärdiga varor i många fall kan produceras till en väsentligt lägre kostnad i de nya producentländerna. Med ökat kunskapsinnehåll i produkter och satsningar på forskning och utveckling kan Sverige utveckla sin konkurrenskraft.

Inom ståltillverkning har Sverige gått från en volymmässigt framträdande roll till att i dag vara en ledande tillverkare inom vissa smalare nischer, till exempel specialstål och rostfritt stål. Delvis nya branscher så som telekommunikation och läkemedel har vuxit fram, men även bilindustrin har förändrats till att tillverka dyrare ”prestigebilar”. Inom försvarsindustrin har en förändring skett, där traditionell utrustning och vapen ersatts med avancerad elektronisk utrustning.

Den snabba teknikutvecklingen i omvärlden och framför allt i de stora internationella företagen tvingar många mindre företag att utveckla sitt kunnande och sin organisation om de ska kunna fortsätta som underleverantörer. För många som inte klarar detta på egen hand har utvecklingen inneburit stora problem.

Under krisen på 1990-talet slogs närmare 40 procent av industrins arbetsställen ut. Nya företag bildades också under denna period, men totalt minskade svensk industri med 25 procent. I krisens spår följde en period med stark inriktning på att förbättra effektiviteten i svensk industri. Produktivitetens utvecklingen var under några år i mitten på decenniet den snabbaste i hela Europa. I dag tillverkas mer varor i svensk industri än för tio år sedan, trots att betydligt färre människor.